

HISTORIK DUŠAN TŘEŠTÍK

Jitka Kobylková, 100616

Známý a uznávaný historik Dušan Třeštík se narodil 1. srpna 1933 v severních Čechách a zemřel 23. srpna 2007 v Motolské nemocnici v Praze.

Matka Dušana Třeštíka byla úřednice, otec byl učitel. Rodina žila v Sobědruhách u Teplic, ale po obsazení Sudet Němci byli nuceni se přestěhovat do Ouběnic.

Není bez zajímavosti, že Dušan Třeštík několikrát prohlásil, že na základní škole ho vůbec nebavil dějepis, dokonce v jednom z rozhovorů přiznal, že nejvíc se mu hnusí právě dějepis v té formě, v jaké ho učí kantoři na základní škole. Po celý svůj profesní život se bránil psaní učebnic pro školní děti, a přestože se nakonec na tvorbě jedenácti z nich podílel, ke své práci v tomto směru se nijak výrazně nehlásil.

Po základní škole pokračoval ve studiu na gymnáziu v Teplicích a potom na Karlově univerzitě v Praze oborem archivnictví a historie. Jeho diplomová práce byla na téma českých formulářů 13. století.

Za manželku si vzal polskou historičku Barbaru Krzemienskou, jejímž ústředním dílem je biografie knížete Břetislava I.

Po dostudování v roce 1958 nastoupil do Historického ústavu Akademie věd Československé republiky, kde se pod vedením Františka Grause začal specializovat na dějiny raného středověku ve střední a východní Evropě. Do tohoto období můžeme řadit i jeho první zásadní práci, a to analýzu Kosmovy kroniky.

Důvodem této specializace bylo období, ve kterém Dušan Třeštík začínal ve svém oboru působit, 50. léta 20. století. Dle jeho osobního prohlášení chtěl původně zpracovávat dějiny 19. století, ale to mu nebylo umožněno a jeho práce by nemohly být objektivní, proto se zaměřil právě na počátky státnosti, kde ani v uvedeném období nebylo toto téma nijak perzekuováno.

Postupem času se Dušan Třeštík vypracoval jako historik mezi největší odborníky na problematiku počátků české kultury a státnosti. Měl výborně zmapované veškeré dostupné prameny k této problematice a díky nim ve svých pracích zkoušel rekonstruovat a popisovat počátky českého státu, především odpovídal na otázky týkající se vzniku Velké Moravy a počátečního období vlády Přemyslovců na českém trůně.

Velkým zlomem v jeho tvorbě byl rok 1989, kdy Dušan Třeštík konečně mohl začít své názory publikovat v neokleštěné podobě, rád se zapojoval do odborných diskusí v televizi. Byl velmi charismatický člověk, jeho přednes byl vynikající a velmi dobře si dokázal v průběhu diskuse utřídit myšlenky, proto byl velmi vyhledávaným účastníkem pořadů týkajících se nejstarší české historie.

Své články a názory publikoval poměrně pravidelně v několika denících, především v Lidových novinách a v Mladé Frontě Dnes.

Velmi aktivně se po roce 1989 rovněž věnoval obnově Historického ústavu a stejně aktivně redigoval časopis Český časopis historický.

V posledních letech se věnoval také práci v Centru mediévistických studií, což je instituce, která se zaměřuje především na výzkum středověku a na podporu doktorandských programů v České republice.

Dušan Třeštík byl pověstný tím, že se ve svých pracích zabýval hodně myšlenkami různých možností ukončení, tj. „co by se stalo, kdyby...“. Pro studenty je to velmi zajímavý přístup, protože je to už při čtení jeho děl nutí přemýšlet o různých variantách a možnostech, pro laickou veřejnost byly takové články zase dobrodružnější než suchopárné mentorování již známých faktů. Tvrdil, že historik má psát takové knihy, které jsou přístupné veřejnosti.

Na rozdíl o některých svých kolegů mám při zpracování tématu výhodu v tom, že mohu pořady, ve kterých vystupoval Dušan Třeštík, vidět nebo slyšet z internetu. Jeho vystoupení u Marka Ebena v pořadu Na Plovárně bylo velmi zajímavé, především mě překvapilo vyjádření pana Třeštíka k práci na Kosmově kronice. Podle jeho slov se při zpracování tématu učil stejným způsobem, jako se mohl v historii učit Kosmas. To znamenalo, že se z paměti naučil veškeré dostupné prameny, ke kterým měl pravděpodobně přístup i Kosmas, a teprve s touto znalostí k problematice přistupoval.

Rovněž jeho vyjádření k problému mezi Přemyslovci a Slavníkovci bylo velmi zajímavé. Podle Dušana Třeštíka se pravděpodobně jednalo o kmeny příbuzenské a jejich boj znamenal především vyrovnání vzájemných příbuzenských neshod. Současně připouští, že vlastně není jisté, kdo Slavníkovce povraždil, podle jeho názoru to nebyli Přemyslovci, ale Vršovci, nicméně dokázat to nelze.

Dušan Třeštík obdržel za popularizaci vědy ocenění Medaili Vojtěcha Náprstka.

Názvy děl Dušana Třeštíka:

Český raný středověk

Češi: jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci

Češi a dějiny v postmoderním očistci

Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky

Králové a knížata zemí Koruny české

Mysliťi dějiny

Mýty kmene Čechů

Počátky Přemyslovců

Vznik Velké Moravy

Zdroje:

Na plovárně s Dušanem Třeštíkem. Uvedeno v České televizi v souvislosti s jeho úmrtím dne 24. 8. 2007.

Rádio Praha: *Svátek – den české státnosti.* Vysíláno dne 28. 9. 2005.

Rádio Praha: *Nekrolog Dušana Třeštíka.* Vysíláno dne 2. 9. 2007.

www.nkp.cz

VZNIK VELKÉ MORAVY: MORAVANÉ, ČECHOVÉ A STŘEDNÍ EVROPA V LETECH 791 - 871

Kniha Vznik Velké Moravy doplňuje jinou knihu Dušana Třeštíka O počátcích Přemyslovců.

Již v úvodu autor předesílá, že prameny k tomuto období historie jsou velmi omezené, ne vše je přesně jasné a o některých otázkách lze spekulovat či najít až několik možností vysvětlení té či oné situace. V první polovině své knihy především mapuje střední Evropu a Panonii, popisuje, jaké kmeny zde žily, jak se přesídlovaly a jaké byly největší vlivy na chod jejich společenství a vznik budoucích státních útvarů v uvedené oblasti. Druhá polovina knihy je věnována sjednocení Velké Moravy a její další existenci především v kontextu francké říše.

První kmeny Slovanů na severní a východní Moravu, východní Slovensko a do Čech přišly již před rokem 535. Jejich původ byl pravděpodobně v oblasti dnešní Ukrajiny a vyznačovali se keramikou pražského typu.

Autor se zamýšlí nad možností, která již byla zpracována jinými badateli, že totiž jakýmsi vzorem pro vznik Velké Moravy byly v 8. století Korutany. Tento náhled vznikl především proto, že Korutany byly během 8. století christianizovány a s křesťanstvím obyvatelé přijali pravděpodobně i stát, což by měl být právě vzor Velké Moravy. Pramen autora *Conversia*, ze kterého historici čerpali, je však podle posledních průzkumů silně tendenční a zmanipulovaný, nelze s ním tedy pracovat jako s plnohodnotným pramenem. Jistě pomůže osvětlit způsoby života tehdejší společnosti, ale nelze ho pokládat právě za důvěryhodnou informaci, ze které by vyplynul právě onen „vzorový slovanský stát“. V čele Korutan byl panovník Chotimír, který chtěl a šířil křesťanství mezi své poddané, ale v průběhu jeho vlády proti němu obyvatelstvo několikrát povstalo. Je tedy zřejmé, že christianizace nebyl ani rychlý ani jednoduchý proces.

Je velmi zajímavé, že prameny týkající se Korutanců dokazují, že již předstátní zřízení Slovanů měla velmi diferencovanou společnost, kde nalezneme kromě profesionální vládcovy družiny taky velmože a prosté neurozené jízdni bojovníky kosezy. Tito všichni pak společně volili svého vládce a ten již v tomto období usedal na kamenný stolec, který je doposud uložen v muzeu v Klagenfurtu, a který byl původně hlavici íónského sloupu. Tento pomyslný akt byl velmi důležitým rituálem, který se později uchoval i u dalších národů.

Významný vliv pro tvorbu dějin na území Velké Moravy měl podle názoru autora především pád avarského kaganátu v Karpatské kotlině, což byla asijská stepní říše nomádů na území uherských stepí na dolním Dunaji, která velmi tvrdě utiskovala slovanské kmeny usazené v jejich sousedství.

Dále to pak byl vliv francké říše, která po několik staletí ovlivňovala dění ve střední Evropě.

Panovník francké říše Karel Veliký velkou měrou přispěl právě k rozbití kaganátu. Původně se zaměřil na boj se svým příbuzným Trassilem, který byl vévodou bavorským, a Karel chtěl získat jeho korunu stejně, jako před tím získal korunu

Langobardů. Vévoda Trassilo hledal oporu u Avarů a na ně se po Trasilově zničení (odchodu do kláštera) přesunul tlak ze strany Karla Velikého. Avari se samozřejmě bránili, jejich územím před hranicí na řece Enži probíhal ve velké míře zahraniční obchod, ze kterého měli zisky, a proto nechtěli toho území odstoupit francké říši bez boje. Mezi Avary a franckou říší došlo na konci 8. století k potyčkám, které byly zaměřeny na zisky z obchodu i když byly ze strany Karla Velikého vedeny jako „obrana křesťanské víry“.

V jejich průběhu došlo ke změně ve vnitřním uspořádání kaganátu, kagan by pravděpodobně sesazen a vyměněn za nového kagana, proti kterému bojoval hodnostář tudun, který chtěl získat trůn. Ten vyslal posla s tím, že je ochoten se podvolit Karlovi Velikému a doufal, že to pro něj bude znamenat upevnění vedoucí moci v rámci kaganátu. V roce 795 se tudun dostavil do Cách za Karlem Velikým, kde složil vazalskou přísahu a byl pokřtěn. Následně markrabí fialurské marky Erich vpadl do kaganátu a přinutil kagana rovněž k porobě Karlu Velikému.

Toho využili Slované žijící v sousedství kaganátu a na začátku 9. století se vrhli na Avary. Nakonec tyto boje přerostly ve vyhlazovací válku a Karel Velký musel v roce 811 na obranu Avarů před útočícími Slovany vyslat na pomoc vojsko. Přesto po roce 810 došlo k vzestupu slovanských knížat, která sídlila na hranicích kaganátu, protože postupně přebírala dědictví po Avarech.

V rámci svých tažení proti Avarům si Karel Velký všiml existence Čech, které se rozhodl podmanit francké říši. Nejednalo se o požadavek na přijetí křesťanství, ale o dlouhodobou strategii Franků na vytvoření pásu závislých oblastí, vévodství, kmenů na východní hranici francké říše. Tyto války jsou popsány v pramenech *Annales Mettenses Priores* z roku 805 a *Chronicon Moissiacense*, která byla založena na vyprávění přímých účastníků těchto bojů.

Vojska v roce 805 pochodovala třemi proudy na předem stanovené místo na rovině někde u Ohře, kde se měla setkat a začít útok. Slované se však nepostavili vojsku v poli, ale uchýlili se do lesů s tím úmyslem, že cizí armáda nebude mít dostatek potravin a bude muset odtáhnout. Předpoklad se vyplnil, francká armáda opustila území Čech, nicméně se stejná výprava opět konala v následujícím roce a opět se stejným výsledkem. Nakonec se Čechové Frankům poddali, i když boje neprohráli, pravděpodobně z obavy, že by nájezdy pokračovaly i nadále a to by přineslo neúrodu a hlad.

O Slovanech, žijících na území Moravy a Slezska, existují první písemné zprávy až od roku 822. Jsou zde popsána hradiště osazená jízdními bojovníky, v čele byla knížecí elita. Center bylo několik a nacházela se především kolem řeky Moravy – Mikulčice, Staré Město u Uherského Hradiště i Olomouc, což znamená, že pravděpodobně nebylo nikde jedno centrální hradiště, které by ovládalo celou zemi. Tato hradiště na Moravě byla velmi stará, pravděpodobně již z přelomu 7. a 8. století, naopak na Slovensku známe pouze hradiště nová a krátkodobá, především z přelomu 8. a 9. století.

Křesťanství na Moravě přijali podle Dušana Třeštíka obyvatelé pravděpodobně v roce 831 z rukou pasovského arcibiskupa Reginhara, v dokumentech jsou jako křtění popsáni Mojmir I. a jeho věrní. Hned v následujícím roce 832 vypověděl Mojmir I.

knížete Pribinu, který sídlil v Nitře, a který v té chvíli pravděpodobně ještě křesťanem nebyl, stal se jím až ve vyhnanství.

Autor rovněž nedokáže s určitostí určit, zda by Pribina byl dědičným knížetem v Nitře. Mohlo se jednat o moravského knížete, který se pouze v Nitře usadil. Z dochovaných pramenů je však možné rovněž usuzovat, že se jednalo o dvě části moravského státu, moravskou a nitranskou, a Pribina pouze nitranskou část spravoval. Možností je několik a díky omezeným pramenům nelze přesnou pravdu zjistit.

Pro Slovy přijetí křesťanství znamenalo především narušení dlouhodobého stylu života, koloběhu, cyklu, který se v souladu s přírodou stále opakoval. Přijetí křesťanství tedy znamenalo narušení starých pořádků a nebylo přijímáno klidně. Tento přechod byl dlouhodobý a pozvolný, ještě v životopise Metoděje je uvedeno, že vedle křesťanských kostelů lze najít pohanská obětiště.

Křesťanství však velmi posílilo moc panovníka a z moravských knížat se vyprofiloval rod Mojžírovců, který nastolil autokratickou vládu v nově vzniklém státu.

Ve francké říši mezi tím došlo ve 30. letech ke krizi, synové se vzbouřili proti otci císaři Ludvíku Pobožnému. Ten nakonec v roce 840 zemřel a oblast Čech se dostala pod nadvládu jeho syna Ludvíka Němce. K němu dorazilo v roce 845 poselstvo 14 Čechů, kteří požádali o křest, což bylo naprosto ojedinělé. Pravděpodobně podle Dušana Třeštíka však viděli vzor v Moravě.

I nadále museli obyvatelé Čech a Moravy odvádět do pokladnice Ludvíka Němce pravidelný tribut, což znamenalo výraznou finanční zátěž pro celou oblast. V průběhu krize impéria tak postupně Moravané přestali posílat dávky císaři a chtěli se vymanit z jeho moci. Ludvík Němec se rozhodl situaci na východní hranici říše vyřešit vojensky a v roce 846 přitáhl na Moravu, kde chtěl potlačit rebelii. Poté na trůn dosadil Mojžírova synovce Rostislava. Podle jiné teorie na Moravě nejprve zemřel kníže Mojžír a císař až poté zasáhl do bojů o moc a na stolec dosadil Rostislava.

Rostislav vystupoval samostatně, což císař nechtěl akceptovat, proto v roce 855 opět přitáhl s vojskem na Moravu. Místo oblehnutí sídelního hradu však pouze vyplnil velkou část území. Rostislavovo vojsko naopak začalo útočit a plenit území francké říše za Dunajem. Taková obléhání se opakovala několik let, po Ludvíkovi Němcovi s Rostislavem velmi pravděpodobně bojoval později i jeho syn Karoloman.

Nakonec se Karoloman s Rostislavem v roce 858 spojili proti císaři a v roce 860 Karolomanovi Rostislav pomohl vojensky, takže Karoloman ke svým východním územím připojil ještě polovinu Bavorska.

Rostislav dle názoru Dušana Třeštíka po celou dobu své vlády velmi usiloval o zřízení arcibiskupství, ale nemohl toho dosáhnout. Obrátil se tedy na císaře Michala III. s žádostí o vyslání učitele s úmyslem do budoucna vytvořit na Moravě vhodnou situaci pro vznik arcibiskupství i nových biskupství.

Císař na Moravu poslal Metoděje, který přišel i s Konstantinem v roce 863 nebo 864. Přinesli s sebou zásadní myšlenku vyučovat vše v rodném jazyce, což obyvatelstvo přijalo, protože výkladu rozumělo. Dále učenci vytvořili vlastní písmo a celá výuka probíhala poměrně rychle, protože nebylo nutné obyvatelstvo učit latinsky.

Pasovský biskup, pod jehož kompetence spadala Morava, byl ale nemocen a nemohl vykonávat svůj úřad a posléze zemřel. Rostislav se nevzdal myšlenky na samostatné arcibiskupství, zkoušel využít úmrtí arcibiskupa, ale nový pasovský arcibiskup jeho záměr pravděpodobně odhalil. Pro něj by odtržení Moravy znamenalo krach, protože byl na Moravě hospodářsky závislý a začal významně protestovat proti Metodějovu působení na Moravě. Autor knihy se přiklání k názoru, že tyto protesty a následné události mohly Konstantina a Metoděje přimět v roce 867 k odchodu do Říma. S nimi odešli i žáci, kteří se chtěli nechat vysvětit na kněze.

Ve francké říši mezi tím došlo opět ke změně, císař Ludvík rozdělil zemi mezi své 3 syny, z nichž největší podíl získal právě odbojný Karoloman na úkor mladšího bratra. I poté pokračovaly incidenty na hranicích s franckou říší. V roce 869 se opět císař rozhodl zasáhnout proti Rostislavovi, tedy pouze proti Moravě, nikoliv proti Čechům.

Z této doby existuje první zmínka o Svatoplukovi, který byl pravděpodobně úředním Rostislavovým knížetem z Mojžírovského rodu a jeho postavení bylo spíše postavení spoluvládce než podřízeného. Je možné, jak píše autor, že byl na místo takového spoluvládce zvolen například proto, že Rostislav už byl starý nebo nemocný, ale to jsou jen dohady.

Svatopluk, Rostislavův synovec a spoluvládce, začal vyjednávat s Karolomanem o možném podřízení se říši. Starý císař byl těžce nemocen a Svatopluk tak pravděpodobně hledal cestu k novému císařovu nástupci. Pro Rostislava to však znamenalo zradu a tak Svatopluka podle Fuldských análů pozval na hostinu s úmyslem nechat ho zavraždit. Nakonec byl však zajat Rostislav, kterého Karoloman ihned poslal do Řezna, kde ho císař později nechal oslepit.

Vládcem Moravy se tedy stal Svatopluk. Ten byl ale zajat a odvezen správci pohraničí hrabaty Vilémem a Engelschalkem. Moravané si mysleli, že je Svatopluk mrtev a na místo panovníka na sněmu zvolili kněze Slavomíra, který byl příbuzným Svatopluka. Když to zjistil Karoloman, ihned Svatopluka propustil a na Moravu s ním poslal i vojsko. Svatopluk odbojné pány i vládcu Slavomíra porazil a až do roku 907 byla Velká Morava stabilní útvar s vládou schopných panovníků.

Psaní takové knihy muselo být velmi složitou záležitostí především z toho důvodu, že prameny, které se k období vztahují, jsou velmi omezené a jejich pravost či objektivnost nejistá. I přesto však Dušan Třeštík napsal vynikající dílo.

Knihy je zaměřena především na dění vně Velké Moravy předmoravského i pozdějšího období a u některých pasáží neexistují jiné možnosti než usuzovat na průběh událostí pouze na základě sporých vykopávek. Autor sleduje především dění v avarském kaganátu, francké říši, na Balkánu, v oblasti střední Evropy – a to vše zasazuje do kontextu s událostmi, které se odvíjely v daném období na území Velké Moravy.

V případě, že je některá z událostí sporná nebo nejasná, autor vždy odpovědně čtenáře seznámí se všemi těmito variantami a vysvětlí, ke které z nich se kloní on a proč. Čtenář si tedy může vždy srovnat více variant podpořených argumenty a sám si

odpovědět na to, která z uvedených možností i jemu přijde nejlogičtější či jediná možná.

Některé z historických událostí byly jinými historiky popsány již v dřívější době a v průběhu posledních desetiletí byly zjištěny nové skutečnosti, které mohou tu či onu věc zpřesnit nebo naopak opravit. I v těchto případech Dušan Třeštík postupuje velmi profesionálně: vždy přesně vysvětlí, jaký byl předchozí závěr, co historika k tomu vedlo, jaké nyní nastaly nové skutečnosti a jak je tedy vše správně či jinak. Jeho sdělení jsou naprosto profesionální a pragmatická.

Rovněž se nevyhýbá svým oblíbeným otázkám „co by kdyby...“, pomocí kterých se opět snaží najít různé varianty vysvětlení pro nejasné události a logickým postupem následně obhájí svoji teorii, na kterou usuzuje podle průběhu následných událostí.

Kniha *Vznik Velké Moravy* je velmi dobrá, Dušan Třeštík zde velmi detailně zpracoval nejranější období našich dějin a jeho práce je velmi kvalitní a profesionální.

Zdroj:

Třeštík, Dušan: *Vznik Velké Moravy*. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871. Praha 2010.